

MARXISTICKO-LENINSKÁ FILOZOFIA — FILOZOFIA KOMUNIZMU

V. RUML, Marxisticko-leninská filozofie — filozofie komunizmu. Horizont, Praha 1978, 237 s.

Kniha V. Rumla *Marxisticko-leninská filozofie — filozofie komunizmu* sa vyznačuje predovšetkým hlbokou vnútornou spätosťou teoreticko-metodologických analýz niektorých základných problémov s rozborom ich praktickej aplikácie. Máloktorá filozofická práca tak dôsledne rešpektuje jednotu teórie a praxe. Všetky štúdie, ktoré kniha obsahuje, sú preniknuté zreteľným autorovým úsilím spájať vedeckú objektívnosť marxistickej filozofie s jej straníckosťou a silnou ideologickou zameranosťou. Žiaden filozofický systém nemožno redukovať len na akúsi abstraktnú lásku k múdrosť, len na akési „čisté“ intelektuálne aspirácie zmocniť sa v najvšeobecnejších formách sveta; vo filozofickom myslení bol a je vždy prítomný (vedome alebo nevedome) aj hodnotiaci vzťah k poznávanému svetu a do tohto vzťahu sa premietali záujmy, potreby a problémy nielen individuálneho života konkrétneho filozofa, ale celej spoločnosti, v lone ktorej sa zrodil a ktorá ho sociálne, historicky, noeticky i ideologicky determinovala.

Marxisticko-leninská filozofia na rozdiel od väčšiny buržoáznych filozofií túto spätosť vedeckosti a ideologickosti, objektívnosti a straníckosti priznáva a dokonca si ju stavia za svoj program. V takomto zmysle ju skúma aj Ruml ako systém najvšeobecnejšieho teoretického poznania skutočnosti a zároveň ako metódu, nástroj reálnej premeny tejto skutočnosti v procese cieľavedomej spoločenskej praxe.

Knihu tvoria dve relatívne samostatné, no navzájom sa dopĺňajúce časti, v ktorých autor podáva na čitateľsky prístupnej úrovni ucelený výklad marxistickej filozofie. V prvej časti objasňuje základné znaky marxistickej filozofie, jej podstatu a funkciu, v druhej sa zameriava najmä na rozbor tých úloh, ktoré môže a má marxisticko-leninská filozofia plniť pri poznávaní spoločnosti.

Rozsah recenzie dovoľuje pristaviť sa len pri niektorých častiach tohto výkladu. Po stručnom historickom exkurze rozoberá autor vznik marxisticko-leninskej filozofie a s ním súvisiaci súbor základných premien v predmete, metóde a postavení filozofie. Medzi významnými črtami marxistickej filozofie — v porovnaní s idealizmom a predchádzajúcim materializmom — si autor všima najmä materialistický historický monizmus, jednotu ontologických a gnozeologických aspektov [ako jednotu dvoch relatívne samostatných momentov filozofickej problematiky], nový vzťah filozofie ku špeciálnym vedám, dialektickú jednotu vedy a ideológie a v súvislosti s poslednou skúma i špecifikum proletárskej ideológie a úlohu ideí v dejinnom procese vôbec. Zároveň s pozitívnym výkladom problémov v rámci marxisticko-leninskej filozofie podáva autor kritiku revizionistických koncepcií tzv. „čistého a inštitucionálneho marxizmu“, ktorých korene spočívajú v jednostrannostiach gnozeologického individualizmu a filozofického antropologizmu. Odmietá-

nie dialektickej jednoty vedy a ideológie ako jedného zo základných atribútov marxizmu vedie preto podľa Rumla nevyhnutne k vulgarizácii marxizmu nielen v oblasti teórie, ale aj praxe.

V ďalších štúdiách vyzdvihuje autor jednotu logiky, dialektiky a teórie poznania, ako aj jednotu teórie a metódy v marxisticko-leninskej filozofii, jednotu odrazu niektorých najvšeobecnejších určení sveta a praktickej premeny poznávaného (odrážaného) sveta. Ruml zdôrazňuje, že teória a metóda vystupujú vždy v spätosti, vo vzájomnej podmienenosti, ktorá však nevylučuje, ale naopak, predpokladá ich relatívnu autonómnosť. Jednotu teoretického a metodologického významu marxisticko-leninskej filozofie demonštruje autor na príklade niektorých základných kategórií. Ruml poukazuje aj na príčinu revizionizmu, či už novoheglovského či novokantovského typu, spočívajúcu v násilnom odtrhávaní teórie a metódy, resp. v úsilí redukovať marxisticko-leninskú filozofiu len na jej metódu. Zásadne sa stavia tiež proti tendenciám fetišizovať metódy jednotlivých špeciálnych vied a proti traktovaniu filozofickej metódy ako lineárneho extrapolovania metodológie tej ktorej konkrétnej vednej disciplíny, bez ohľadu na jej novú kvalitu; predmet materialistickej dialektiky vymedzuje ako jednotu dialektiky, logiky a teórie poznania.

Osobitnú pozornosť venuje Ruml niektorým otázkam vývoja predmetu filozofie v súčasnom buržoaznom myslení, pričom kriticky analyzuje najmä jej dve extrémne tendencie. Prvou z nich je ontologizujúca tendencia, ktorá spočíva v neodôvodnenej redukcii systému filozofie len na jej ontologickú časť. Chybné dôsledky takeho redukcionistického prístupu odhaľuje autor na filozofii novokantovstva, no-

voplatonizmu, fenomenologickej filozofii a na kritickej ontológii N. Hartmanna. Druhou z tendencií súčasnej buržoaznej filozofie je jednostranné a gnoseologické aspekty absolutizujúce chápanie predmetu filozofie, ktoré nachádza svoje uplatnenie jednak v pozitivisticky orientovanom kantovstve, jednak v samom pozitívizme.

Leninská koncepcia filozofie je predmetom ďalšej, pomerne obsiahlej štúdie, autor zreteľne a výstižne odhaľuje teoreticko-metodologický a praktický význam leninskej etapy vo vývoji marxistického učenia. Najmä na rozbere ťažiskových myšlienok *Materializmu a empiriokriticizmu* ilustruje Leninovo chápanie kategórie stranicosti ako historickej a vždy konkrétnej podmienenej kategórie.

Špecifickým znakom Rumlovej knihy je, že marxisticko-leninská filozofia sa tu skúma nielen ako teoretický systém vysokého stupňa všeobecnosti, ale najmä z hľadiska jej miesta a úloh, ktoré plní ako metodologický návod v činnosti komunistickej strany. Základným predpokladom, ktorý musí preto marxisticko-leninská filozofia spĺňať, je dôsledné uplatňovanie dialektickomaterialistického monizmu ako svojho základného princípu. Ruml kriticky sleduje narušenie vnútornej logiky rozvoja marxistickej filozofie spôsobené narastaním jednostranných, čiastkových aspektov absolutizujúcich tendencií, ktoré v minulých rokoch nachádzali živnú pôdu aj u nás. Skutočný monizmus, ako zdôrazňuje autor, je nezlučiteľný s takýmito tendenciami, pretože jeho prvoradou funkciou je odhalenie materiálnej jednoty sveta, jednoty skutočnosti existujúcej nezávisle od subjektu poznania, praxe a jej ideálneho odrazu. Jednota sveta spočívajúca v jeho materiálnosti je však, ako zdôrazňuje autor, aj vyjadrením jeho dynamickej povahy, jeho samovývoja, ktorý

vyvíra z vnútorných protirečení.

Za veľmi dôležitý prínos marxisticko-leninskej filozofie pokladá autor to, že až v nej sa podarilo prekonať dualizmus prírody a spoločnosti, pretože prvýkrát sa tu dialekticky interpretuje vývoj prírody ako historický predpoklad spoločnosti a zároveň sám vývoj spoločnosti sa chápe ako prírodno-historický proces. V súvislosti s dialektickomaterialistickým monizmom rozoberá Ruml aj niektoré problémy leninskej teórie odrazu. Striktne odmieta obvinenie zo strany revizionistov, ktorí leninskú teóriu odrazu stotožňujú s mechanickou a naivne realistickou teóriou — apriórne vylučujúcou tvorivú činnosť človeka, jeho tvorivé zásahy do objektívnej skutočnosti. Pri skúmaní leninskej teórie odrazu, ako správne upozorňuje autor, je dôležité rešpektovať kvalitatívnu odlišnosť, no zároveň aj spätosť jednotlivých vývinových stupňov odrazu.

Dialektickomaterialistická teória nepripúšťa redukciu vývojovo vyšších foriem odrazu na historicky predchádzajúce formy a prekonáva jednostrannosti naturalizmu a sociologizmu. pretože ľudské formy odrazu chápe v súvislosti a nadväznosti s predchádzajúcimi formami, súčasne však zdôrazňuje ich špecifickosť, ktorá je predovšetkým produktom spoločenského vývoja. Závažné myšlienky vyslovuje autor k aktuálnym otázkam vzťahu praxe a odrazu. Tieto dva pojmy nie je možné klásť do metafyzického protikladu, autor sa stavia proti chápaniu praxe len ako špecifického spôsobu bytia človeka, pretože v takomto chápaní sa pojem stotožňuje s pojmom akejkolvek ľudskej činnosti, stiera sa rozdiel medzi materiálno-predmetnou a duchovnou činnosťou a sám pojem praxe tým stráca svoj svetonázorový náboj, svoj jasne vyhraný vzťah k materialistickému alebo idealistickému smeru vo filozofii. Zá-

roveň s tým stráca prax aj svoju verifikáciu funkciu vo vzťahu k poznávacej činnosti, ba dokonca sa stráca aj zmysel skúmania dialektiky materiálnej činnosti s objektom a ich ideálnych vzťahov vo vedomí konajúcich ľudí. Ruml sa ďalej zaoberá problémami sebapoznania, sebauvedomenia človeka, vzťahom individuálnych a spoločenských aspektov v poznávacích procesoch, pričom osobitnú pozornosť venuje rozboru triednej, ideologickej podmienosti poznávacích procesov. Túto podmienenosť ilustruje na rozbere poznávacej činnosti komunistického strany.

Pri rozbere úloh marxisticko-leninskej filozofie vo vzťahu ku komunistickej propagande zdôrazňuje autor najmä podstatný význam jej svetonázorového pôsobenia, no zároveň vyzdvihuje aj vnútornú súvislosť svetonázorovej, gnozeologickej a metodologickej funkcie filozofie. Aby marxistická filozofia mohla plniť túto svoju svetonázorovú funkciu a mohla byť zovšeobecneným teoretickým návodom spoločenskej praktickej činnosti, musí nevyhnutne integrovať poznatky jednotlivých špeciálnych vied a vytvárať tak východiská všestranných analýz spoločenského vývoja. Toto poznanie filozofii sprostredkujú spoločenské vedy, práve preto rozpracovanie metodologických otázok spoločenských vied pokladá autor za jednu z vážnych úloh súčasnosti.

V ďalších častiach knihy autor skúma metodologický význam jednotlivých prvkov marxistickej filozofie pri poznávaní spoločnosti. Okrem aplikácie kategórií a zákonov dialektického a historického materializmu vyžaduje tu aj dôsledné dodržiavanie triedneho prístupu. Za užitočné pokladá využívanie čiastkových metód špeciálnych vedných disciplín (teórie informácie, kybernetiky, teórie systémov atď.), upozorňuje však na nega-

tívne následky jednostranného preceňovania týchto parciálnych metód a postupov, ktoré nikdy nemôžu nahradiť filozofické pojmy a metódy dialektiky. V tejto súvislosti podrobuje kritike zástancov tzv. empirickej sociológie, ktorí neadekvátne prenášajú metódy a postupy konkrétnych vied (najmä exaktných) na oblasť spoločenských javov, povyšujúc ich na základné prostriedky skúmania. Proti takýmto názorom vyslovuje Ruml striktnú požiadavku, podľa ktorej nevyhnutným predpokladom pravdivého poznania spoločnosti je historickomaterialistický determinizmus. Len vďaka nemu je možné skúmať spoločnosť v celej jej zložitosti, protirečivosti, v jej vývoji. Konceptia historickomaterialistického determinizmu vychádza z uznania všeobecných zákonitostí spoločenského pohybu, jednak z uznania mnohotvárnosti, zvláštnosti a jedinečnosti spoločenských procesov, a tým sa stáva optimálnym návodom na skúmanie konkrétno-historických situácií.

K zaujímavým častiam knihy patria i štúdie venované vzťahu empirie a teórie v poznávaní spoločnosti. Ruml si vytvára východiská pre výklad problému z marxistického hľadiska konfrontáciou chápania problému v rámci pozitivistického a marxistického filozofického systému. Do zorného uhla sa mu dostávajú najmä názory Neuratha, ale aj Poppera. Za základné nedostatky metodologických východísk

rôznych variánt pozitivizmu pri riešení problému vzťahu empirického a teoretického, pri objasnení empirického faktu i jeho verifikácie pokladá Ruml metafyzické odtrhávajúce všeobecného, zvláštneho a jedinečného, ako aj podstatného a nepodstatného, nevyhnutného a náhodného. S novokantovcami sa autor kriticky vyrovnáva pri rozbere vzťahu logického a historického v poznávacom procese. Pre pochopenie tohto problému vyzdvihuje nevyhnutnosť uznania toho, že nielen hmotný svet, ale aj jeho ideálny obraz vo vedomí človeka je historicky vyvíjajúcim sa systémom.

V záverečných častiach analyzuje autor koncepciu revolúcie v rámci marxistickej filozofie a porovnáva ju s koncepciami revolúcie rozpracovanými súčasnými nemarxistickými filozofickými smermi. V polemike s pozitivisticko-technokratickými a existencialisticko-antropologickými teóriami revolúcie osvetľuje marxistické chápanie štruktúry i genézy revolučného procesu. Venuje pozornosť aj otázkam komunistického humanizmu a komunistickej emancipácie človeka.

Ako sme už uviedli na začiatku, Rumlova kniha predstavuje príklad organickej spätosti teoretických rozborov problému s dôsledným triednym a ideologickým prístupom k nim, príklad jednoty marxisticko-leninskej teórie a praxe.

Etela Farkašová